

СУЧАСНИЙ СТАН І СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ ПОВОЄННОГО РОЗВИТКУ РИНКУ ЛІКАРСЬКИХ РОСЛИН: ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ

Є.В. Мішенін

доктор економічних наук, професор

Інститут агроекології і природокористування НААН (м. Київ, Україна)

e-mail: eugeni_y_mishenin@yahoo.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1597-3270>

М.Я. Височанська

доктор економічних наук, старший дослідник

Інститут агроекології і природокористування НААН (м. Київ, Україна)

e-mail: mariya_vysochanska@ukr.net; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2116-9991>

Н.В. Палапа

доктор сільськогосподарських наук, професор

Інститут агроекології і природокористування НААН (м. Київ, Україна)

e-mail: palapa.60@mail.ru; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3748-6414>

Н.В. Зіновчук

доктор економічних наук, професор

Інститут агроекології і природокористування НААН (м. Київ, Україна)

e-mail: nvzstill37@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3221-8173>

О.О. Бендасюк

доктор економічних наук, доцент

Інститут агроекології і природокористування НААН (м. Київ, Україна)

e-mail: obendasu@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7865-494X>

У статті розглянуто сучасний стан ринку лікарських рослин і визначено основні проблеми розвитку та стратегічні орієнтири повоєнного відновлення. Проведено еколого-економічний аналіз ринку та окреслено ключові тенденції, що зумовлюють необхідність активізації процесів відновлення галузі в післявоєнний період. Особливу увагу приділено екологічному чиннику у виробництві екологічно безпечної лікарсько-рослинної сировини та зниженню антропогенного навантаження на навколишнє природне середовище. За допомогою SWOT-аналізу виявлено сильні та слабкі сторони ринку лікарських рослин, а також визначено його можливості та загрози на шляху відновлення. Окреслено основні інституціональні, організаційно-економічні, еколого-економічні та технологічні чинники, що впливають або можуть впливати на збалансований розвиток галузі у повоєнний період. На основі отриманих результатів сформовано стратегічні орієнтири еколого-економічного відновлення ринку лікарських рослин за такими напрямками: державна організаційно-економічна та інституціональна підтримка; збереження біорізноманіття, відновлення екосистем і повоєнне очищення територій; відновлення аграрного виробництва та перехід до ведення органічного сільського господарства; відновлення виробничої інфраструктури та створення логістичних центрів; наукові дослідження та впровадження технологічних інновацій та інноваційних методів вирощування; нормативно-правове регулювання; інвестиційна політика та міжнародна допомога; експортні можливості та розвиток міжнародного співробітництва; мінімізація антропогенного впливу на навколишнє середовище. На основі визначених напрямів запропоновано заходи для забезпечення ефективності екологічних та економічних тенденцій повоєнного відновлення ринку лікарських рослин в Україні.

Ключові слова: збалансований розвиток, організаційно-економічний механізм, інституціональне забезпечення, експорт, біорізноманіття, природно-ресурсний потенціал.

ВСТУП

В Україні галузь і ринок лікарських рослин перебувають на етапі формування та потребують подальшого стратегічного визначен-

ня для забезпечення збалансованого розвитку. Військова агресія РФ і тимчасова окупація територій негативно впливають на соціально-еколого-економічний розвиток країни загалом,

а також на окремі сектори економіки та сфери природокористування. Це спричиняє нестабільність розвитку ринку лікарсько-рослинної сировини, дисбаланс між попитом і пропозицією на продукцію з лікарських рослин, а також зумовлює посилення експортної орієнтації галузі [1–3]. У зв'язку з цим виникає нагальна потреба в збалансованому повоєнному відновленні ринку лікарських рослин.

Унікальні природно-кліматичні умови та значний природно-ресурсний потенціал України створюють сприятливі передумови для повоєнного відновлення й збалансованого розвитку конкурентоспроможного ринку лікарських рослин. Це зумовлює необхідність активізації підприємницької діяльності в аграрному та лісовому господарстві, що своєю чергою сприятиме збереженню родючості ґрунтів і біорізноманіття на екосистемній основі. Відновлення ринку лікарських рослин вимагає системного та комплексного підходу до організаційно-економічного й інституційного забезпечення його розвитку. Зокрема, ключовими завданнями є відбудова зруйнованої інфраструктури, державна підтримка виробників лікарської сировини, імплементація міжнародних стандартів і впровадження екологічних практик. Реалізація цих заходів потребує всебічної оцінки сучасного стану ринку та визначення стратегічних орієнтирів його розвитку у повоєнний період.

Актуальність дослідження сучасного стану та стратегічних орієнтирів повоєнного розвитку ринку лікарських рослин з еколого-економічного аспекту зумовлена ключовими чинниками ринку. По-перше, лікарські рослини є джерелом сировини для фармацевтичної, косметичної та харчової промисловості, що робить їх важливим елементом економіки. У воєнний період, коли ресурси обмежені, а попит на медичні та оздоровчі продукти зростає, цей ринок може стати драйвером економічного відновлення. Дослідження сучасного стану дозволяє оцінити вплив війни на виробничу потужність, ланцюги постачання та можливості для розвитку й інвестицій, що є критично важливим для планування сталого економічного зростання.

По-друге, екологічний аспект відіграє ключову роль у забезпеченні сталого розвитку ринку лікарських рослин. Воєнні дії часто призводять до забруднення ґрунтів, води та повітря, а також до деградації природних екосистем, де вирощуються ці рослини. Це може негативно впливати на якість і безпеку сировини, що використовується для виробництва ліків та інших продуктів. Дослідження екологічних наслідків війни дозволяє розробити стратегії відновлення природних ресурсів, впровадити

екологічно безпечні методи вирощування та збирання рослин, а також забезпечити відповідність продукції міжнародним стандартам якості технологій, підвищуючи її конкурентоспроможність на глобальному ринку.

По-третє, стратегічні орієнтири повоєнного розвитку ринку лікарських рослин стикаються як з економічними, так і з екологічними викликами, що сприяє комплексному відновленню. Дослідження спрямоване на визначення пріоритетних напрямів інвестування, таких як відновлення інфраструктури, впровадження інноваційних технологій переробки та розвиток органічного землеробства. Крім того, є соціальний аспект — створення робочих місць і підтримка місцевих громад у постраждалих від війни регіонах.

Таким чином, дослідження щодо формування комплексної стратегії сприятиме стійкості ринку лікарських рослин і забезпечить його довготривалий успіх у повоєнний період.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Теоретико-методичні та практичні аспекти становлення і збалансованого розвитку вітчизняного ринку лікарських рослин висвітлено в працях українських учених, зокрема, Т. Зінчук [1], Т. Мірзоевої [2–3], О. Дребот [4], Ю. Сологуб [5; 7], Н. Паляничко [6], Ю. Никитюк, О. Фурдичка [8] та ін. Проте соціально-еколого-економічні тенденції та проблеми збалансованого повоєнного відновлення ринку лікарських рослин залишаються недостатньо вивченими. Саме тому подальші дослідження організаційно-економічного та інституціонального забезпечення збалансованого функціонування ринку лікарських рослин потребують еколого-економічної оцінки та визначення стратегічних орієнтирів його розвитку.

Метою статті є інтегрована еколого-економічна оцінка сучасного стану розвитку вітчизняного ринку лікарських рослин, а також формування стратегічних орієнтирів повоєнного відновлення галузі з акцентом на еколого-економічні особливості та проблеми її функціонування.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Загальна методологія дослідження ґрунтується на діалектичному методі пізнання, системному та комплексному підході до вивчення проблеми повоєнного збалансованого й конкурентоспроможного розвитку ринку лікарських рослин.

Для досягнення поставленої мети та вирішення завдань дослідження використовували

такі основні наукові методи: *абстрактно-логічний* — для виявлення основних принципових положень і соціально-еколого-економічних чинників, які визначають особливості функціонування вітчизняного ринку лікарських рослин; *системно-структурний* — для окреслення стратегічних орієнтирів повоєнного відновлення галузі та ринку лікарських рослин; *економіко-статистичних оцінок* — при аналізі тенденцій і можливостей збалансованого розвитку ринку лікарських рослин; *SWOT-аналіз* — для оцінки сильних і слабких сторін, а також можливостей і загроз повоєнного еколого-економічного відновлення ринку лікарських рослин; *монографічний* — для вивчення та узагальнення чинників і процесів, що визначають особливості функціонування ринку природної лікарсько-рослинної сировини.

Матеріали дослідження охоплюють офіційні статистичні дані Держстату України, звіти Міністерства аграрної політики та продовольства України, результати моніторингових досліджень наукових установ (зокрема Інституту агроекології і природокористування НААН), а також міжнародні бази даних (FAOSTAT, Eurostat) щодо обсягів виробництва, експорту та імпорту лікарських рослин. Додатково проаналізовано нормативно-правову базу (закони України, постанови Кабінету Міністрів, міжнародні угоди), наукові публікації з агроекології та ринкових досліджень, а також експертні оцінки представників бізнесу, аграрних асоціацій тощо.

РЕЗУЛЬТАТИ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

Сучасний стан ринку лікарських рослин в Україні зазнав значних змін у зв'язку з воєнним станом, що потребує визначення та оцінки соціально-еколого-економічних проблем його подальшого функціонування, а також формування організаційно-економічних й інституціональних заходів, спрямованих на забезпечення його збалансованого розвитку. Під час розгляду стратегічних орієнтирів повоєнного відновлення ринку лікарських рослин передусім необхідним є: визначення соціально-економічних та екологічних цілей ведення підприємницької діяльності в цьому секторі економіки; формування організаційно-економічних та інституціональних заходів щодо забезпечення збалансованого розвитку ринку лікарських рослин, що передбачає державну підтримку, кооперацію та диверсифікацію виробництва лікарських рослин у контексті розширення ринкових можливостей; врахування обсягів сталого використання природних лікарських ресурсів; вивчення екодеструктивного впливу підприємницької

діяльності на навколишнє природне середовище.

У період повоєнного відновлення вітчизняний аграрний сектор повинен мати стратегічні орієнтири для швидкого відновлення функціонування ринку лікарських рослин і збільшення обсягів виробництва й розширення асортименту продукції з метою забезпечення населення якісними медичними препаратами рослинного походження. Оскільки вирощування лікарської рослинної сировини є досить вузькою сферою підприємницької діяльності, недостатньо вивченими залишаються еколого-економічні механізми та інструменти повоєнного відновлення цього сегмента ринку. Важливо зазначити, що в Україні є загальна законодавчо-правова база, яка формує екологічну та економічну політику й механізми сталого природокористування і, отже, частково спрямована на еколого-економічне та фінансове регулювання функціонування ринку лікарських рослин [9–11]. Згідно із Законом України “Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року” необхідно забезпечувати сталий розвиток лікарського рослинництва; визначати заходи, які спрямовані на збереження біорізноманіття та впровадження інноваційних природозберігаючих технологій; удосконалювати систему державного екологічного регулювання та стимулювання збалансованої підприємницької діяльності у сфері виробництва природної лікарсько-рослинної сировини [11].

Зауважимо, що науковці Інституту агроекології і природокористування НААН обґрунтували пропозиції щодо стратегічних пріоритетів державної політики розвитку виробництва лікарських рослин. Особливий акцент було зроблено на впровадженні нових сортів лікарських рослин у виробництво, використанні новітніх технічних засобів відповідно до розроблених сучасних інноваційних технологій їх вирощування, а також на застосуванні міжнародних систем забезпечення якості [8]. У роботі [7] визначено низку еколого-економічних завдань, спрямованих на забезпечення збалансованого розвитку лікарського рослинництва, таких як: подальша екологізація виробництва, охорона зникаючих видів лікарських рослин, конструктивна інституціоналізація лікарського рослинництва, державне стимулювання, кооперація, залучення сільських жителів до вирощування лікарських рослин тощо. Вирішення цих завдань дасть змогу підвищити виробництво лікарських рослин і покращити соціально-економічне та екологічне становище сільських територій.

Зазначимо ключові (інтегровані) характеристики функціонування лікарських рослин, враховуючи ретельний аналіз його сучасного

стану, зокрема в роботах [1–3; 6]. У процесі повоєнного відновлення ринку лікарських рослин слід урахувати, що цей ринок, на відміну від інших, є більш хаотичним і нестабільним. Існує обмежена кількість культур (м'ята, валеріана, липа, ромашка, календула, лаванда), які мають досить стабільний попит. Сприятливі природно-кліматичні умови для ефективного виробництва лікарських рослин є в таких регіонах, як Південь України, Полісся та Карпати. За даними експертів, ринок лікарських рослин в Україні оцінюється в 500 млн грн на рік, при цьому майже половина зібраної рослинної сировини експортується [12]. Із 2010 до 2018 року спостерігалася тенденція до зниження ємності внутрішнього ринку України, але з 2019 року відновилося зростання обсягів лікарсько-рослинної сировини, з піком у 2021 році, коли було зібрано 1,65 тис. тонн сировини на суму 3,77 млн дол. США. За 11 місяців 2023 року спостерігалася слабке відновлення стабільності ємності ринку, який становив 0,62 тис. тонн лікарсько-рослинної сировини на суму 1,42 млн дол. США. Із 2006 до 2023 року спостерігалася позитивна динаміка експорту лікарських рослин з України: з 2,02 тис. тонн у 2006 році до 5,02 тис. тонн за 11 місяців 2023 року, що становить збільшення на 248%. Надходження від експорту лікарських рослин зросли з 3,33 млн дол. США у 2006 році до 19,78 млн дол. США у 2023 році, що є збільшенням на 593% [1]. Значна частина виготовленої лікарської рослинної сировини експортується до країн ЄС, Узбекистану, Казахстану, Великої Британії та Саудівської Аравії. Зокрема, до Польщі експортується майже 50% усієї сировини. Лідерами експорту серед лікарських культур є ехінацея, каштан, розторопша та бузина — 35,82%, 17,08%, 10,36% та 5,68% відповідно [13].

За даними Держстату, з 2017 до 2021 року площі під лікарськими та ефіроолійними культурами коливалися від 8 до 13 тис. га. У 2022 році через повномасштабне вторгнення Росії українцям вдалося засіяти цими культурами менше 6 тис. га. Однак у 2023 році аграрії розширили площі під лікарськими та ефіроолійними травами до 11 тис. га [14]. При цьому майже 90% лікарських рослин вирощують із застосуванням пестицидів [15].

Не менш важливими чинниками, що сприяють розвитку ринку лікарських рослин, є традиції виробництва та збору, наявність інфраструктури для заготівлі та переробки лікарської рослинної сировини, значний попит на лікарські рослини серед місцевого населення тощо. Як ми вже зазначали, ефективність функціонування ринку лікарських рослин значною мірою залежить не лише від природно-кліматичних умов

та організаційно-технологічних особливостей виробництва, а й від нестабільності в соціально-економічній та фінансовій сферах, що виникає через воєнний стан.

Слід підкреслити, що, на нашу думку, ринок лікарської сировини в період повоєнного відновлення буде менш привабливим для середніх і великих підприємств, діяльність яких буде спрямована на отримання швидких прибутків при мінімальних витратах. Тому виробництво та заготівля лікарської сировини, ймовірно, зосередиться в руках невеликих сімейних чи приватних господарств.

Сталий розвиток ринку лікарських рослин значною мірою залежить від забезпечення балансу між основними екологічними (стале використання природних ресурсів, кліматичні зміни, збереження біорізноманіття та природного середовища, ведення органічного виробництва тощо) та економічними параметрами господарювання (рентабельність виробництва, попит і пропозиція, експорт/імпорт, інвестиційно-інноваційна політика, державна підтримка тощо). При цьому слід зауважити, що недотримання екологічних стандартів при вирощуванні лікарської рослинної сировини призводить до їх зникнення та супроводжується деградацією природного середовища.

Застосування SWOT-аналізу щодо повоєнного еколого-економічного відновлення функціонування ринку лікарських рослин дозволило виявити сильні та слабкі сторони, а також можливості та загрози (табл. 1).

Таким чином, проведений SWOT-аналіз дозволив окреслити найбільш вагомі позитивні та негативні сторони функціонування ринку лікарських рослин. Так, до визначальних позитивних аспектів розвитку та повоєнного відновлення ринку лікарських рослин і АПК загалом слід віднести такі: сприяння сталому розвитку сільських територій; зменшення залежності від імпортних лікарських препаратів; надходження інвестицій та значну фінансову міжнародну підтримку, що може забезпечити проведення модернізації галузі та розширення виробництва; розвиток органічного землеробства; розширення ринків збуту; створення додаткових робочих місць. Серед негативних варто виокремити соціально-економічну та політичну нестабільність; нестачу молодих фахівців через відсутність зацікавленості до ведення сільськогосподарської діяльності; відсутність сучасних навчальних програм із вирощування лікарських рослин; потребу в ручній праці, що збільшує собівартість продукції; недостатній рівень механізації та сучасних методів вирощування лікарських рослин. Також було визначено можливості та загрози, які потрібно мінімізувати.

Таблиця 1

**SWOT-аналіз щодо повоєнного еколого-економічного відновлення
функціонування ринку лікарських рослин**

СИЛЬНІ СТОРОНИ	СЛАБКІ СТОРОНИ
• Традиції та досвід використання лікарських рослин у народній медицині. • Біорізноманіття та значний природно-ресурсний потенціал, що сприяють вирощуванню та збору лікарської сировини. • Сталий розвиток і відновлення сільськогосподарського виробництва в контексті забезпечення продовольчої безпеки. • Наявність наукових і науково-дослідних установ. • Достатньо розвинена фармацевтична галузь. • Зростаючий інтерес до фітотерапії та екологічно безпечної рослинної продукції. • Експортний потенціал лікарської рослинної сировини та препаратів на рослинній основі. • Імпортозаміщення. • Низькі виробничі витрати на лікарсько-рослинну сировину.	• Зруйнована чи пошкоджена інфраструктура, знищення підприємств із вирощування, переробки та зберігання лікарських рослин. • Логістичні проблеми (доставка продукції до споживачів, втрата постачальників рослинної сировини). • Недостатнє державне фінансування та підтримка малих і середніх виробників. • Відсутність оновленого законодавства з питань експортних стандартів, сертифікації органічної продукції, екологічного контролю та регулювання обігу лікарських рослин. • Сезонність проведення робіт і залежність від кліматичних умов. • Тривалий цикл культивування, трудомісткість. • Втрата значної частини посівних площ внаслідок ведення бойових дій і деградація ґрунтів. • Недостатня кількість кваліфікованих кадрів із питань вирощування та переробки лікарської сировини. • Посилення конкуренції, особливо з синтетичними препаратами та з іноземними виробниками. • Втрата традиційних експортних ринків через війну. • Нестача інвестиційних ресурсів через високі інвестиційні ризики. • Брак сучасних технологій вирощування, збору, переробки та зберігання лікарсько-рослинної сировини. • Недостатнє наукове обґрунтування ефективності вирощування деяких видів лікарських рослин. • Проблеми функціонування системи екологічного маркетингу та брак інформації. • Зниження обсягів виробництва та експорту. • Переорієнтація на внутрішній ринок через ускладнення логістичних ланцюжків і зменшення експортних можливостей. • Загроза для біорізноманіття.
МОЖЛИВОСТІ	ЗАГРОЗИ
• Державна підтримка та фінансування програм підприємницького відновлення аграрного та лісгосподарського виробництва. • Спрощення доступу до кредитного забезпечення. • Міжнародна фінансова допомога. • Залучення “зелених” інвестицій. Стимулювання інвестицій у технології органічного землеробства. • Розвиток інноваційних біотехнологій. • Підтримка розвитку експортного потенціалу, розширення імпортозаміщення та відновлення міжнародних торговельних зв'язків.	• Соціально-економічна та політична нестабільність. • Збільшення збитків для ринку лікарських рослин у разі подальшої ескалації. • Зміни в законодавстві, державному управлінні та регулюванні. • Збільшення собівартості продукції та зниження її конкурентоспроможності. • Посилення конкуренції з іноземними виробниками. • Подальші негативні кліматичні зміни. • Неконтрольований збір дикорослих лікарських рослин.

Закінчення таблиці 1

МОЖЛИВОСТІ	ЗАГРОЗИ
- Розвиток органічного виробництва, екологічного підприємництва (фермерства). - Інноваційні технології у вирощуванні, переробці та зберіганні лікарської рослинної сировини. - Формування системи екологічного маркетингу. - Розвиток ринків збуту та онлайн-продажів. - Популяризація використання лікарських рослин і препаратів на їхній основі. - Розвиток конкуренції сприятиме підвищенню якості продукції та зниженню вартості. - Розвиток державно-приватного партнерства. - Посилення соціально-екологічної відповідальності.	- Зниження якості лікарських рослин через екодеструктивні процеси, що спричиняють забруднення навколишнього середовища. - Фальсифікація та продаж неякісної продукції на основі лікарських рослин. - Нестача кваліфікованих кадрів. - Низька купівельна спроможність населення.

Джерело: розроблено авторами.

Завдяки SWOT-аналізу системно окреслено ключові інституціональні, організаційно-економічні, еколого-економічні та технологічні чинники, які впливають і можуть впливати на повоєнний збалансований розвиток ринку лікарських рослин.

На основі результатів проведеного SWOT-аналізу щодо повоєнного еколого-економічного відновлення ринку лікарських рослин сформовано основні стратегічні орієнтири його збалансованого розвитку (табл. 2).

Отже, сформовані основні стратегічні орієнтири еколого-економічного розвитку ринку

лікарських рослин у повоєнний період окреслюють необхідні організаційно-інституціональні, еколого-економічні та технологічні заходи, ефективно впровадження яких сприятиме:

- підвищенню ефективності виробництва лікарської рослинної сировини та екологічно безпечної продукції;
- забезпеченню населення власними лікарськими засобами на рослинній основі;
- збереженню природних ресурсів, екосистем і біорізноманіття;
- збільшенню експортного потенціалу та розширенню ринків збуту;

Таблиця 2

Стратегічні орієнтири повоєнного відновлення ринку лікарських рослин в Україні

Напрями	Заходи
Державна організаційно-економічна та інституціональна підтримка	- удосконалення механізмів державної підтримки виробників; - надання грантів, субсидій і пільгових кредитів; - підтримка місцевих виробників; - залучення місцевих громад до охорони та відтворення природно-ресурсного потенціалу; - проведення заходів з охорони та відтворення природних запасів лікарських рослин.
Збереження біорізноманіття, відновлення екосистем і повоєнне очищення територій	- інвентаризація природних ресурсів та оцінка стану екосистем; - контроль і встановлення лімітів збору дикорослих рослин; - відновлення систем екологічного моніторингу; - відновлення популяцій лікарських рослин шляхом вирощування їх у спеціалізованих розсадниках; - створення природоохоронних територій і генетичних банків; - напрацювання програми з охорони, відновлення рідкісних і зникаючих видів лікарських рослин; - повоєнна реабілітація пошкоджених територій, відновлення земельних угідь і розширення посівних площ під вирощування лікарських рослин; - відновлення деградованих земель, очищення ґрунтів від забруднень важкими металами, токсичними речовинами та вибухонебезпечними залишками війни.

Напрями	Заходи
Відновлення аграрного виробництва та перехід до ведення органічного сільського господарства	• подальша техніко-технологічна модернізація виробництва; • відновлення культивування лікарських рослин шляхом рекультивациі земель; • підтримка, стимулювання та сприяння розвитку фермерських господарств із вирощування лікарських рослин (фінансова підтримка, зниження податкового навантаження, техніко-технологічна та інформаційна підтримка); • спрощення регуляторних вимог для малого та середнього бізнесу; • державна підтримка виробників органічної продукції; • розширення виробництва та асортименту продукції рослинного походження; • використання природних методів боротьби зі шкідниками та хворобами рослин (біологічний контроль, використання рослинних препаратів); • впровадження програми екологічної сертифікації продукції за міжнародними стандартами (GACP, EU Organic, USDA Organic); • застосування екологічно безпечних методів культивування без пестицидів і мінеральних добрив.
Відновлення виробничої інфраструктури та створення логістичних центрів	• відновлення та модернізація підприємств із переробки та зберігання лікарської сировини; • розширення транспортної логістики, спрощення доступу до ринку малим виробникам; • створення кооперативів і державно-приватних підприємств зі збору, заготівлі, сушіння та переробки лікарських рослин.
Наукові дослідження та впровадження технологічних інновацій і інноваційних методів вирощування	• впровадження новітніх методів вирощування, переробки та зберігання лікарсько-рослинної сировини; • впровадження біотехнологій для вирощування стійких сортів лікарських рослин; • створення лабораторій для контролю якості; • застосування цифрових платформ контролю якості, логістики та маркетингу продукції; • селекційні заходи зі створення нових сортів лікарських рослин; • фінансування наукових досліджень із розробки нових екологічно безпечних технологій вирощування та переробки лікарських рослин.
Нормативно-правове регулювання	• імплементація міжнародних норм у вітчизняне законодавство; • гармонізація стандартів з європейськими нормами; • посилення державного регулювання в механізмах ціноутворення, контролю якості, сертифікації продукції та страхування виробників лікарської рослинної сировини; • створення правових механізмів захисту виробників від недобросовісної конкуренції.
Інвестиційна політика та міжнародна допомога	• залучення фінансових ресурсів від міжнародних урядових і неурядових установ для відновлення та розвитку ринку лікарських рослин; • залучення інвестицій у розвиток інфраструктури з вирощування, збору, переробки та збуту лікарських рослин; • інвестування у виробництво органічної продукції.
Експортні можливості та розвиток міжнародного співробітництва	• поступове відновлення та державне сприяння розвитку експорту лікарських рослин, особливо для малих і середніх підприємств, а також укладання контрактів із зарубіжними фармацевтичними компаніями; • розвиток маркетингових стратегій для просування українських лікарських рослин на внутрішньому та зовнішньому ринках; • впровадження брендингу українських лікарських рослин; • обмін досвідом і світовими практиками в галузі фітотерапії, створення міжнародних науково-дослідних проєктів; • розвиток електронної комерції.
Мінімізація антропогенного впливу на навколишнє середовище	• оптимізація логістики для зменшення викидів діоксиду вуглецю (CO₂); • контроль за використанням пестицидів; • мінімальне використання засобів захисту рослин і контроль їх залишків у готовій продукції для забезпечення безпечності та відповідності міжнародним стандартам;

Напрями	Заходи
	- розширення площ під культивування лікарських рослин; - екологічно відповідальне вирощування; - впровадження новітніх технологій із переробки лікарських рослин, мінімізації утворення та безпечної утилізації відходів.
Освіта, навчання та підвищення кваліфікації	- підготовка кваліфікованих фахівців із вирощування та переробки лікарських рослин; - поширення знань серед виробників і населення через проведення освітніх заходів щодо важливості екологічно безпечного виробництва лікарських рослин; - вільний доступ до інформації про екологічні методи вирощування, збору та переробки лікарських рослин.

Джерело: розроблено авторами.

- підвищенню конкурентоспроможності лікарсько-рослинної продукції на національному та міжнародних ринках;
- забезпеченню зайнятості в аграрному та лісогосподарському секторах економіки;
- сталому соціально-економічному та екологічному розвитку природогосподарських підприємств і сільських територій.

ВИСНОВКИ

Забезпечення збалансованого розвитку ринку лікарських рослин в Україні в період повоєнного відновлення потребує системного та комплексного підходу до досягнення балансу між основними екологічними, економічними та соціальними аспектами природокористування.

За допомогою SWOT-аналізу визначено найбільш вагомні позитивні та негативні сторони функціонування ринку лікарських рослин, окреслено ключові інституціональні, організаційно-економічні, еколого-економічні та технологічні чинники, які впливають і можуть впливати на його повоєнний збалансований розвиток. Крім того, визначено можливості та загрози, які необхідно мінімізувати. На основі результатів проведеного SWOT-аналізу сформовано основні стратегічні орієнтири еколого-економічного відновлення ринку лікарських рослин у повоєнний період. Загалом, цей сегмент ринку потребує якісного правового супроводу та регулювання, державної й міжнародної фінансової підтримки для відновлення ринку та розвитку екологічного сільського господарства, а також формування

ефективної системи екологічного маркетингу, розвитку наукових досліджень і впровадження техніко-технологічних інновацій.

Ринок лікарських рослин набуває ключової ролі в забезпеченні сталого розвитку фармацевтичної, косметичної та харчової промисловості, особливо в умовах повоєнного відновлення. Аналіз сучасного стану ринку виявляє наявність серйозних викликів, зокрема порушення ланцюгів постачання, погіршення екологічного стану природних ресурсів і зниження якості сировини через воєнні дії. Для подолання цих проблем стратегія повоєнного розвитку має зосередитися на таких аспектах:

- відновлення інфраструктури** — для забезпечення стабільності постачання та переробки сировини;
- впровадження екологічно безпечних технологій** — для вирощування та обробки лікарських рослин із мінімальним впливом на довкілля;
- підтримка місцевих громад** — через створення соціально-економічних можливостей, що сприяють їх залученню до розвитку галузі.

Інтегрований еколого-економічний підхід є основою для забезпечення стійкості ринку, підвищення його конкурентоспроможності на міжнародній арені та сприяння довгостроковому економічному відродженню. Така стратегія дозволяє не лише подолати поточні кризові явища, а й закласти міцний фундамент для процвітання сектору в майбутньому.

ЛІТЕРАТУРА

- Зінчук Т.О., Ткачук О.В. Концептуальний підхід до формування експортно-імпоротної кон'юнктури ринку лікарсько-рослинної сировини. *Агросвіт*. 2024. № 18. С. 29–38. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2024.18.29>
- Мірзоева Т.В. Аналітична оцінка стратегій розвитку лікарського рослинництва. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 48. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-28>

3. Мірзоєва Т.В. Тенденції кон'юнктури ринку лікарських рослин в Україні та світі. *Економіка та менеджмент*. 2019. № 4. С. 34. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/974387> (дата звернення: 12.12.2024).
4. Дребот О.І., Сологуб Ю.О. Світовий досвід розвитку лікарського рослинництва: еколого-економічні аспекти. *Збалансоване природокористування*. 2018. № 2. С. 142–146. DOI: <https://doi.org/10.33730/2310-4678.2.2018.276424>
5. Дребот О.І., Сологуб Ю.О. Інституційне забезпечення лікарського рослинництва в Україні. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2018. Вип. 1 (129). С. 116–120. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJR (дата звернення: 15.12.2024).
6. Паляничко Н.І., Ольхович С.Я., Крохтяк О.В. Сучасний стан виробництва лікарської рослинної сировини в Україні. *Збалансоване природокористування*. 2019. № 2. С. 81–87. DOI: <https://doi.org/10.33730/2310-4678.2.2019.184161>
7. Сологуб Ю.О. Стратегічні напрями збалансованого розвитку лікарського рослинництва. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2017. Вип. 6 (128). С. 91–94. URL: [https://ird.gov.ua/sep/sep20176\(128\)/sep20176\(128\)__2Zm.pdf](https://ird.gov.ua/sep/sep20176(128)/sep20176(128)__2Zm.pdf) (дата звернення: 23.12.2024).
8. Фурдичко О.І., Никитюк Ю.А. Стратегічні пріоритети державної політики розвитку лікарського рослинництва в Україні. *Економіка АПК*. 2015. № 8. С. 15–19. URL: <https://eapk.com.ua/uk/journals/tom-22-8-2015/strategichni-prioriteti-derzhavnoyi-politiki-rozvitku-likarskogo-roslinnitstva-v-ukrayini> (дата звернення: 10.01.2025).
9. Про лікарські засоби: Закон України від 28 липня 2022 року № 2469-IX. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T222469?an=1> (дата звернення: 12.12.24).
10. Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від 02.03.2015 № 222-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19#Text> (дата звернення: 12.12.2024).
11. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02.2019 № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text> (дата звернення: 12.12.24).
12. Вітчизняний ринок лікарських рослин оцінюється в 500 млн гривень на рік. *AgroReview*. 2018. URL: <https://agoreview.com/content/vitchyznyanyj-gynok-likarskyh-roslyn-ocinyuyetsya-v-500-mln-hryven-na-rik> (дата звернення: 12.12.24).
13. Мірзоєва Т.В. Особливості експорту-імпорту продукції лікарського рослинництва в умовах сьогодення. *Бізнесінформ*. 2018. № 7. С. 32–37. URL: http://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2018-7_0-pages-32_37.pdf (дата звернення: 12.12.2024).
14. Григоренко С. Насіння лікарських рослин: сегмент із новими можливостями. *AgroPortal*. 15 листопада 2024. URL: <https://agroportal.ua/blogs/nasinnya-likarskih-roslin-segment-z-novimi-mozhливостями> (дата звернення: 10.12.2024).
15. 90% лікарських рослин в Україні вирощують з використанням пестицидів. *SuperAgronom.com*: головний сайт для агрономів. 26 лютого 2018. URL: <https://superagronom.com/news/3408-90-likarskih-roslin-v-ukrayini-viroschuyut-z-vikoristannyam-pestitsidiv> (дата звернення: 15.03.2025).

THE CURRENT STATE AND STRATEGIC GUIDELINES FOR THE POST-WAR DEVELOPMENT OF THE MEDICINAL PLANT MARKET: ECOLOGICAL AND ECONOMIC ASPECT

Mishenin Ye.

Doctor of Economic Sciences, Professor
Institute of Agroecology and Environmental Management of NAAS (Kyiv, Ukraine)
e-mail: eugeniy_mishenin@yahoo.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1597-3270>

Vysochanska M.

Doctor of Economic Sciences, Senior Research Fellow
Institute of Agroecology and Environmental Management of NAAS (Kyiv, Ukraine)
e-mail: mariya_vysochanska@ukr.net; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2116-9991>

Palapa N.

Doctor of Agricultural Sciences, Professor
Institute of Agroecology and Environmental Management of NAAS (Kyiv, Ukraine)
e-mail: palapa.60@mail.ru; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3748-6414>

Zinovchuk N.

Doctor of Economic Sciences, Professor
Institute of Agroecology and Environmental Management of NAAS
e-mail: nvzstill37@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3221-8173>

Bendasiuk O.

Doctor of Economics, Associate Professor
Institute of Agroecology and Environmental Management of NAAS (Kyiv, Ukraine)
e-mail: obendasiuk@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7865-494X>

The article examines the current state of the medicinal plants market and identifies the main development problems and strategic guidelines for post-war recovery. An ecological and economic analysis of the market is conducted and key trends are outlined that determine the need to intensify the processes of recovery of the industry in the post-war period. Particular attention is paid to the environmental factor in the production of environmentally friendly medicinal plant raw materials and reducing the anthropogenic load on the environment. Using SWOT analysis, the strengths and weaknesses of the medicinal plants market are identified, as well as its opportunities and threats on the path to recovery are identified. The main institutional, organizational-economic, ecological-economic and technological factors that influence or may influence the balanced development of the industry in the post-war period are outlined. Based on the results obtained, strategic guidelines for the ecological and economic recovery of the medicinal plants market in the following areas are formed: state organizational-economic and institutional support; preservation of biodiversity, restoration of ecosystems and post-war cleaning of territories; restoration of agricultural production and transition to organic farming; restoration of production infrastructure and creation of logistics centers; scientific research and implementation of technological innovations and innovative cultivation methods; regulatory and legal regulation; investment policy and international assistance; export opportunities and development of international cooperation; minimising the anthropogenic impact on the environment. Based on the identified areas, measures are proposed to ensure the effectiveness of environmental and economic trends in the post-war restoration of the medicinal plant market in Ukraine.

Keywords: balanced development, organizational and economic mechanism, institutional support, export, biodiversity, natural resource potential.

REFERENCES

1. Zinchuk, T.O., & Tkachuk, O.V. (2024). The conceptual approach to the export-import situation of the medicinal plant raw materials market. *Agrosvit*, 18, 29–38. doi: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2024.18.29>
2. Mirzoieva, T.V. (2023). Analytical assessment of medicinal plant development strategies. *Economy and society*, 48. doi: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-28>
3. Mirzoieva, T.V. (2019). Conjuncture trends of the medicinal plants market in Ukraine and worldwide. *Economics and management*, 4, 34–37. Retrieved from <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/974387>
4. Drebot, O.I., & Solohub, Yu.O. (2018). World experience in the development of medicinal plant cultivation: ecological and economic aspects. *Balanced nature management*, 2, 142–146. doi: <https://doi.org/10.33730/2310-4678.2.2018.276424>
5. Drebot, O.I., Solohub, & Yu.O. (2018). Problems of institutional provision of medicinal planting in Ukraine. *Socio-economic problems of modern Ukraine*, 1 (129), 116–120. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2018_1_22
6. Palianychko, N.I., Olkhovych, S.Ya., & Krokhtiak, O.V. (2019). Analysis of the production of medicinal plants in Ukraine. *Balanced nature using*, 2, 81–87. doi: <https://doi.org/10.33730/2310-4678.2.2019.184161>
7. Solohub, Yu. (2017). Strategic dimensions of balanced development of medicinal plant industry. *Socio-economic problems of modern Ukraine*, 6 (128), 91–94. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2017_6_22
8. Furdychko, O.I., & Nikitiuk, Yu.A. (2015). Strategic priorities of the state policy for the development of medicinal plant production in Ukraine. *Ekonomika APK*, 22 (8), 15–19. Retrieved from <https://eapk.com.ua/uk/journals/tom-22-8-2015/strategichni-prioriteti-derzhavnoyi-politiki-rozvitku-likarskogo-roslinnitsva-v-ukrayini>
9. Law of Ukraine No. 2469-IX “About medicines”. (2022, July). Retrieved from <https://ips.ligazakon.net/document/T222469?an=1>
10. Law of Ukraine No. 222-VIII “On licensing of types of economic activities”. (2015, March). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19#Text>
11. Law of Ukraine No. 2697-VIII “On the Basic Principles (Strategy) of the State Environmental Policy of Ukraine for the Period Until 2030”. (2019, February). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text>
12. The domestic market for medicinal plants is estimated at 500 million hryvnias per year. (2018). *AgroReview*. Retrieved from <https://agroreview.com/content/vitchyznyanyj-rynok-likarskyh-roslyn-ocinyuyetsya-v-500-mln-hryven-narik>
13. Mirzoieva, T.V. (2018). The Features of Export-Import of Medicinal Plant Products in Modern Conditions. *Businessinform*, 7, 32–37. Retrieved from http://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2018-7_0-pages-32_37.pdf
14. Hryhorenko, S. (2024). Ukrainian medicinal plant market. *AgroPortal*. Retrieved from <https://agroportal.ua/blogs/nasinnya-likarskih-roslin-segment-z-novimi-mozhlyvostyami>
15. 90% of medicinal plants in Ukraine are grown with pesticides. (2018). *SuperAgronom.com*: the main website for agronomists. Retrieved from <https://superagronom.com/news/3408-90-likarskih-roslin-v-ukrayini-viroshchuyut-z-vikoristannyam-pestitsidiv>

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

МІШЕНІН Євген Васильович, доктор економічних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу економіки природокористування в агросфері, Інститут агроекології і природокористування НААН (вул. Метрологічна, 12, м. Київ, Україна, 03143; e-mail: eugeniy_mishenin@yahoo.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1597-3270>).

ВИСОЧАНСЬКА Марія Ярославівна, доктор економічних наук, старший дослідник, заступник директора з наукової роботи та інноваційного розвитку, Інститут агроекології і природокористування НААН (вул. Метрологічна, 12, м. Київ, Україна, 03143; e-mail: mariya_vysochanska@ukr.net; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2116-9991>).

ПАЛАПА Надія Василівна, доктор сільськогосподарських наук, професор, завідувач сектору розвитку сільських територій, Інститут агроекології і природокористування НААН (вул. Метрологічна, 12, м. Київ, Україна, 03143; e-mail: palapa60@ukr.net; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3748-6414>).

ЗІНОВЧУК Наталія Василівна, доктор економічних наук, професор, завідувач сектору екологічного менеджменту, Інститут агроекології і природокористування НААН (вул. Метрологічна, 12, м. Київ, Україна, 03143; e-mail: nvzstill37@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3221-8173>).

БЕНДАСЮК Олег Олександрович, доктор економічних наук, доцент, заступник завідувача відділу економіки природокористування в агросфері, Інститут агроекології і природокористування НААН (вул. Метрологічна, 12, м. Київ, Україна, 03143; e-mail: obendasiuk@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7865-494X>).

Новини

Новини

Новини • Новини • Новини

Громадськість закликала врахувати кліматичну шкоду в Реєстрі збитків від війни для України. За попередніми підрахунками кліматична шкода, завдана російським повномасштабним вторгненням лише за 24 місяці повномасштабного вторгнення, може становити до 175 мільйонів тонн вуглецю, що в грошовому еквіваленті оцінюється в близько 32 мільярди доларів. Якщо в Реєстрі збитків не буде можливості правильно врахувати цю шкоду, то масштаби кліматичних збитків не будуть відображені належним чином.

“Оцінка кліматичної шкоди від війни — це насправді доволі новаторська річ. Жодна країна до цього, тим паче під час бойових дій, не проводила такої комплексної і системної оцінки стосовно того, як війна впливає на клімат. Україна в цьому сенсі має шанс стати рушієм змін. Ми повинні рухатися далі, щоб наші обрахунки в мільярди доларів не залишилися лише цифрами на папері”, — зазначає Васирина Бельо, керівниця відділу клімату ГО “Екодія”.

Тож врахування кліматичних збитків у Реєстрі дозволить більш комплексно оцінити реальний вплив війни на навколишнє середовище та клімат, а також забезпечить основу для подальших репарацій.